

Novozákonní teologie a hledání její závažnosti

Thomas R. Hatina

Z anglického originálu *New Testament Theology and its Quest for Relevance. Ancient Texts and Modern Readers*, vydaného nakladatelstvím Bloomsbury Publishing v roce 2013, přeložil Michal Balcar
Odborná spolupráce na českém vydání Jiří Lukeš

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
v edici Teologie
Redakce Marie Hamšíková
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2018
Text © Thomas R. Hatina, 2018
Translation © Michal Balcar, 2018

ISBN 978-80-246-3201-8
ISBN 978-80-246-3215-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Předmluva k českému vydání /7

Úvod: Problém naléhavosti /9

TEORETICKÝ ZÁKLAD NOVOZÁKONNÍ TEOLOGIE /19

Co je novozákonní teologie? /21

Dvě perspektivy /21

Možné podněty k diskuzi /51

Chyby fundacionalistického přístupu /52

Problémy tradiční novozákonní teologie /52

Problém objektivit /53

Problém jazyka /60

Problém jednoty /65

Problém nahrazení dogmatiky /72

Problém různosti myšlení prvních křesťanů /74

Různorodost křesťanství v Novém zákoně /76

Různorodost křesťanů v Novém zákoně /79

Rozdíly mezi kanonickými evangelii /81

Rozdíly mimo Nový zákon /86

Závěr /89

Možné podněty k diskuzi /90

NOVOZÁKONNÍ TEOLOGIE V PRAXI /91

Novozákonní teologie a dějiny výkladu Bible /93

Před osvícenstvím /94

Osvícenská doba /114

Vzestup novozákonní teologie jako badatelské disciplíny /125

Závěr /128

Možné podněty k diskuzi /129

Fundacionalistické strukturování novozákonní teologie /130

Chronologický přístup /132

- Přístup „autor za autorem“ /144
- Závěr /149
- Možné podněty k diskuzi /150
- Dialektický přístup k novozákonní teologii /151
 - Členění podle dějin spásy /151
 - Dogmatický (tematický) přístup /169
 - Existenciální přístup /175
 - Závěr /183
 - Možné podněty k diskuzi /185

NOVOZÁKONNÍ TEOLOGIE V PLURALITNÍ DOBĚ /187

- Religionistika a teologie: nový dialog /189
 - Popularita náboženství po událostech 11. 9. 2001 /190
 - „Náboženství“ není sprosté slovo: Teologie Nového zákona v rámci i vně obce věřících /193
 - Co je to vlastně náboženství? /196
 - Co je teologie? /202
 - Moderní religionistika a teologie /203
 - Přemostit propast /211
 - Závěr /219
 - Možné podněty k diskuzi /220
- Novozákonní teologie jako dialektický proces: Cvičení v „mýtotvorbě“ /222
 - Čtenář formuje text /223
 - Text formuje čtenáře /225
 - Texty a čtenáři v dialektickém tanci /227
 - Tanec na tři doby /230
 - Dialektický proces a vznik mýtu /238
 - Teorie mýtů /242
 - Možné podněty k diskuzi /253
- Závěrečná reflexe /254
 - Teologie Nového zákona a protestantismus /254
 - Teologie Nového zákona na intelektuální mapě:
 - Od moderny k postmoderně /255
 - Přínos teologie Nového zákona /260
 - Postoj novozákonního teologa /262
- Bibliografie /265
- Jmenný rejstřík /283
- Rejstřík pramenů /287

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

S velikou radostí a hlubokým pohnutím svoluji k překladu této knihy do českého jazyka. Je to, jako bych se vracel domů. Má rodina musela opustit Československo na podzim roku 1968 krátce po sovětské invazi. Nejprve jsme pobývali v Rakousku, abychom trvalý domov nabízející politickou stabilitu i svobodu našli nakonec v Kanadě. I když jsem byl tehdy teprve šestiletý chlapec, tušil jsem, že se nejedná o běžnou dovolenou. Pohled na tanky v ulicích, dlouhé fronty v obchodech i slzy na rozloučenou byly neklamným znamením, že můj život se mění navždy. Ztráta kontaktu s širší rodinou, cizí jazyk i přizpůsobení novému životnímu stylu, to vše bylo neobyčejně náročné, zvláště pro mé rodiče. Čas je velký lékař, a tak netrvalo dlouho a já jsem se ztotožnil s novou kulturou a stal jsem se Kanadanem.

Nevím, zda jsem s přibývajícím věkem sentimentálnější a zvědavější, nebo zda prožívám krizi identity, ale posledních deset let mne cosi pudilo, abych znovu objevoval své české kořeny. Prvotní impuls znovu navázat kontakty se svou rodinou a svým českým kulturním dědictvím brzy vystřídala touha setkat se s kolegy – teology a novozákoníky – v Praze. Začal jsem komunikovat s Jiřím Lukešem z Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy a okamžitě jsme našli společnou řeč. Naše metody se mohou lišit, ale oba sdílíme sen o tom, aby se teologie Nového zákona stala v moderní Evropě a zvláště v České republice naléhavým hlasem. Právě to, že doktor Lukeš mou knihu využíval ve svých seminářích, se stalo katalyzátorem českého vydání. Jsem mu za to velice zavázán. Děkuji i svému překladateli panu magistru Michalu Balcarovi, že spolu s doktorem Lukešem napomohli k tomu, abych i já mohl částečně přispět své milované rodné zemi.

Přál bych si, aby české vydání mé knihy posloužilo k prohloubení diskuze o aktuálnosti a významu teologie Nového zákona v současném světě prosyceném náboženstvím a zároveň stále více vzájemně propojeném. Jsem si vědom, že se ohledně náboženské situace v Evropě ještě mám mnoho co učit.

Ale již teď na základě rozhovorů s příbuznými, přáteli i kolegy akademiky vím, že lidé v České republice i jinde na Západě zaujímají vůči náboženství, a křesťanství zvláště, podezřívavý, skeptický a apatický postoj. Je smutné, že tak lidé přicházejí o hodnotu, kterou Nový zákon skrývá. Vždyť právě tato část Bible nabízí modernímu čtenáři nejlepší kritiku náboženských nešvarů a současně i hluboké pochopení naší společné lidskosti. Má kniha je pokusem postavit most přes propast, která zeje mezi současným čtenářem a starověkým textem.

Rád bych české vydání knihy věnoval své sestřenici Martě Doušové, díky níž je mi Česká republika druhým domovem.

Vancouver, 20. května 2017
Thomas R. Hatina

ÚVOD

PROBLÉM NALÉHAVOSTI

Dovolte, abych začal autobiografickou črtou, která snad pomůže objasnit smysl této knihy. S teologií Nového zákona jako disciplínou jsem se poprvé setkal na začátku vysokoškolských studií. Už tehdy jsem byl zasažen množstvím otázek, které jsou s výkladem Nového zákona spojeny. Ohromilo mne, jaké důsledky má novozákonní teologie pro další vědní obory, jako jsou historie, literární věda, sociologie, psychologie, politologie, filozofie a zvláště religionistika. Tehdy jsem ocenil hloubku humanitního vzdělání. S každou vyslechnutou přednáškou a s každou přečtenou knihou rostlo mé vědomí důležitosti jedné klíčové otázky: Jak může být dva tisíce let starý text aktuální v současném světě? Na ni navazovaly otázky další. Na základě čeho rozhodujeme, které části Nového zákona mají co říci dnešku a které jsou zastaralé? Jak lze sdělit myšlenky z doby starověku psané v cizím jazyce, ve vzdáleném čase a v cizí kultuře člověku, který vyrostl v poosvícenské době? S hledáním naléhavosti jsou spojeny i další problémy. Zajímala mne teologická jednota Nového zákona, povaha jeho dějin či metody jeho interpretace. Jedná se o základní otázky, a dokud si na ně uspokojivě neodpovíme, nemůžeme vlastně o novozákonní teologii vůbec hovořit. A nemožnost hovořit o novozákonní teologii by pro protestantské církve (nebo alespoň pro většinu z nich) byla strašlivá. Nakonec jsem nedisponoval ani dostatečnou definicí přídatvého jména „odpovídající“. Někteří mí učitelé se snažili hájit celistvost Nového zákona a jeho důležitost pomocí metanarativů, světonázorů, populárních věroučných stanovisek či na základě toho, jak sami chápali povahu lidského bytí. Jiní obhajovali myšlenku teologické nejednoty, ale zároveň byli ochotni jedním dechem používat termíny „novozákonní“ a „teologie“, které nepochybně (jak uvidíme později) na jisté úrovni implikují jednotu i naléhavost.

Když jsem se o několik let později sám stal učitelem, cítil jsem bytostnou potřebu ujasnit si různorodé přístupy k otázce jednoty a naléhavosti novozákonní teologie, případně jejich absenci. Dospěl jsem k závěru, že novozá-

konní teologie jakožto obor trpí krizí identity, která je zakořeněna v dávném problému, a sice ze vztahu mezi objektivním a subjektivním poznáním. Měli bych užít přívětivější terminologii, problém tkví ve vztahu mezi teologií a historií, vírou a rozumem, fakty a jejich významem. Ačkoli většina novozákonníků chápe Bibli jako autoritativní a taktéž v různé míře aktuální pro dnešek, souhlas mezi původním významem a významem pro současnost je předmětem vášnivých debat, které mají za následek i zděšení, že tento problém nebyl předvídan zakladateli disciplíny. Pro zakladatele novozákonní teologie by bylo šokující, kdyby zjistili, jak silně a rozsáhle se diskuze rozhořela. Příčinou většiny problémů, se kterými se novozákonní teologie potýká, je nikoli triviální otázka, jak překlenout časovou propast dvou tisíc let. Na jedné straně je zřejmé, že musí být zachována historická integrita. Na straně druhé se dnešní křesťané, žijící ve výrazně odlišném světě, ptají, co mají tyto starověké texty říci jim.

V průběhu života jsem si opakovaně ověřil, že je dobré vytvořit si od problému odstup a získat tak širší perspektivu. Je jasné, že stejně jako moderní křesťané byli i novozákonní pisatelé ovládnáni tázáním po legitimizaci současného významu a identity tváří v tvář protichůdným náboženským alternativám. Další důležitý vhled mi přineslo zkoumání problému teologie Nového zákona z hlediska náboženského kontextu. Tato perspektiva mi napomohla nejen k jasnějšímu porozumění křesťanství jako celku, ale ovlivnila i způsob mého porozumění jazyku Nového zákona, jakož i tomu, kým se jeho pisatelé a nejrannější posluchači pokoušeli být a co hodlali dělat.

Tato kniha je zamýšlena jako metodologický úvod do novozákonní teologie. Cílová skupina je rozmanitá. Rád bych, aby mezi mými čtenáři byli studenti teologie univerzitní i studenti teologických seminářů, duchovní, ale také laici, které otázka naléhavosti Písma nenechává chladnými. Moje kniha není teologií Nového zákona. Má být průvodcem, jenž čtenáři pomůže se zorientovat ve způsobu, jakým se novozákonní teologové potýkali se vztahem mezi historickou rekonstrukcí (tj. popisem) Nového zákona a jeho výkladem (tj. normativitou) v moderním světě.¹ Bylo napsáno mnoho vynikajících úvodů do novozákonní teologie, ze kterých stále čerpám, a tato kniha je toho dokladem. Mou snahou je napsat knihu nově a pokusit se vyplnit mezeru na

1/ Termíny „normativní“ a „normativita“ používám v této knize ve významu relevance textu nebo činu, který text učiní relevantním pro soudobého čtenáře. Jedná se též o synonymum interpretace. Samotný anglický pojem „relevance“ pokrývá řadu významů, které nelze vtěsnat do jednoho českého pojmu. V publikaci jsou v závislosti na kontextu užívány české termíny „naléhavost“, „aktuálnost“ nebo „důležitost“ (pozn. překl.).

trhu dílem, jež zdůrazní trvajícím zájem disciplíny o normativitu. Můj přístup přisuzuje mnohem větší váhu čtenáři, jak je tomu často v současné literární teorii. Čtenářem pro mě může být jedinec, skupina či celá *ecclesia*. Částečně proto pomímám otázku intence autora textu jako samotného jádra interpretačního procesu.²

Tato studie je rozdělena do tří částí. První z nich pojednává o krizi identity novozákonní teologie a snaže odborníků nalézt definici zkoumaného vědního oboru. Střední část publikace se věnuje způsobu, jakým byla novozákonní teologie pojímána v myšlenkových směrech zvaných moderna a postmoderna. Třetí část obsahuje pokus položit základ pro novozákonní teologii v současné pluralitní kultuře. Snažím se najít nové nasměrování, a tím zachránit vědecký obor, který nikdy nepatřil do hlavního proudu akademického myšlení. Jednoduše navrhuji, aby novozákonní teologie byla *nejprve* obohacena o kvalifikované studium náboženství a teprve poté se začala věnovat teologickému diskurzu. Nemyslím si, že budu příliš přehánět, když prohlásím, že v sázce je budoucnost protestantismu.

Domnívám se, že křesťanské přesvědčení, že Nový zákon je (posvátnou) sbírkou svatých textů, která může promlouvat k dnešnímu člověku i po 2000 letech, dnes nepředstavuje problém. Víra ve svatost či inspiraci Písem, ať už se jedná o Bibli, Korán nebo vědy, není předmětem historického či vědeckého ověřování. Skutečný problém tkví v otázce: *Jak* může být Nový zákon sdělován nejenom dnešnímu křesťanstvu, ale také celé moderní západní kultuře, která je sekularizovaná a současně nábožensky pluralitní? Chceme-li, aby novozákonní teologie promlouvala k širší společnosti, je nezbytné, abychom si byli vědomi linií napětí, jež ji charakterizují. Pro jakoukoli interpretační snahu je nutná znalost publika. Není obtížné formulovat novozákonní teologii v „bezpečném“ kontextu podobně smýšlejících věřících, kdy interpretační metody bývají měněny jen zřídka a sociální či teologická stanoviska málokdy vedou ke střetu. V takovém případě slouží novozákonní teologie k podpoře a legitimizaci ideologie této skupiny bez ohledu na vnější kritiku, včetně kritiky ze strany tradice či jiných denominací. Mnohem obtížnější však je od počátku hledat takovou formulaci novozákonní teologie, která by mohla hrát významnou roli v mezináboženském dialogu probíhajícím v celé mainstreamové kultuře. Takové pojetí je mnohem křehčí.

2/ V jistém kontrastu např. s nedávnou úvodovou publikací Dana O. Via, která si klade za cíl „identifikovat a definovat teologický význam v Novém zákoně, ať už se jedná o krátký úsek, větší oddíl nebo celý novozákonní kánon“ (Dan O. Via: *What is New Testament Theology*, Minneapolis: Fortress Press, 2002, s. 4).

Jaký je náš kulturní kontext? Slovem „kultura“ označuji euroamerický kulturní okruh (Evropu, Kanadu a Spojené státy). Z historického hlediska vychází z latinského křesťanstva, avšak je vůči svému náboženskému dědictví velmi podezřívavý, až antagonistický. Letmá návštěva několika nádherných evropských chrámů rychle potvrdí, že účast na bohoslužbách neodpovídá jejich kapacitě. Krátký rozhovor v kavárně nebo hospůdce na náboženské či politické téma velmi rychle ukáže, že křesťanství je vědomě vytlačováno na okraj. Statistika návštěv bohoslužeb v Kanadě ukazuje, že je zde situace obdobná.³

Minulost je sedimentem současnosti. Většina lidí by bez ohledu na to, zda jsou aktivně zapojeni ve svých náboženských komunitách, sama sebe identifikovala jako „kulturní křesťany“. To vše navzdory tomu, že společnost jako celek směřuje jednoznačně k sekularizaci. Díky imigraci z nezápádních zemí dochází během posledních desetiletí k výraznější náboženské stratifikaci západní společnosti. Jako příklad můžeme uvést novinovou zprávu, která se objevila v britských médiích. Ta uvedla, že bohoslužby v mešitách navštěvuje ve Spojeném království větší počet muslimů, než kolik křesťanů navštěvuje křesťanské bohoslužby. Žijeme v době, ve které se prolíná „oficiální“ sekularismus s náboženským pluralismem. Jedinou výjimkou v tomto trendu jsou Spojené státy. Podle MarketResearch.com, největší současné společnosti zaměřené na výzkum trhu, se k evangelikálnímu křesťanství v roce 2007 hlásilo 69 milionů obyvatel. Ještě před nedávnem bylo americké předměstí ztělesněním ideálu, kde vládly rodinné role, náboženství i stát v pevné symbióze,⁴ a dodnes se mnozí lidé snaží žít život zasvěcený evangelikálním ideálům a náboženskému nacionalismu. Jednotlivé pilíře tohoto životního stylu se vzájemně podporovaly, avšak nemohly odolat společnému útoku fenoménů, které přinesla 60. léta 20. století. Mezi jinými šlo o sexuální revoluci, hnutí za občanská práva, feminismus či vietnamskou válku. Boj těch, kdo se snaží udržet či zachránit „ideální“ spojení mezi tradiční rodinou, náboženstvím a státem, však nijak neutichá. Příkladem může být vystoupení tzv. Morální většiny (Moral Majority) v 80. letech 20. století. I když toto hnutí již

3/ Stavem religiozity v Kanadě se zabývá např. Peter C. Emberley: *Divine Hunger: Canadians on Spiritual Walkabout*, Toronto: HarperCollins, 2002. Absolutní čísla se od doby vydání publikace patrně změnila, nicméně závěry zůstávají v platnosti stále.

4/ Vrcholem této trojitě struktury byla poválečná Amerika. Charles Taylor píše ve své knize *Sekulární věk*: „Tři strany tohoto trojúhelníku se vzájemně podporují: rodina je lůhni, v níž jsou mladí lidé vychováni k tomu, aby byli dobrými občany a zbožnými věřícími; náboženství je zdrojem hodnot, jimiž žije jak rodina, tak společnost, a stát je uskutečněním a záštitou hodnot, na nichž je postavena jak rodina, tak církev.“ Toto pojetí politicky ještě zdůraznila studená válka, v níž byla americká svoboda ohrožena „bezbožným komunismem“ (Charles Taylor: *Sekulární věk*, Praha: Filosofia, 2013, s. 168).

ztratilo celonárodní vliv, zuří boj o roli náboženství v politice neztenčenou měrou. Jako příklad může posloužit náboženská rétorika, která ovládla nedávné volby. Nic nenaznačuje, že by náboženská témata mohla z politického diskurzu vymizet. Opomenutí náboženských otázek by pro jakoukoli stranu znamenalo výrazný úbytek hlasů. Americký volič, zvláště ten protestantský, si stále přeje, aby jeho kandidát byl věřící člověk.

Abyste novozákonní teologie mohla mít v hlavním proudu západní kultury smysluplné slovo, musí být její teze formulovány s ohledem na srozumitelnost i s respektem vůči sekularismu a náboženské pluralitě. Oba zmíněné jevy jsou bezpochyby nesmírně složité a mohou být zkoumány z různých perspektiv. Přesto by pro naše téma bylo užitečné, kdybychom se je pokusili stručně popsat. Začneme sekularismem. Charles Taylor je autorem pravděpodobně nejinspirativnějšího a nejdůkladnějšího popisu tohoto jevu. Ve snaze odpovědět na otázku, co to znamená žít v sekulárním věku, se Taylor táže: „Proč bylo v západní společnosti v zásadě nemožné nevěřit v Boha řekněme v roce 1500, zatímco mnozí z nás tuto možnost v roce 2000 považují za snadnou, ba dokonce nevyhnutelnou?“⁵ Taylor, podobně jako před ním Max Weber, zastává názor, že lidé během posledních 500 let „odkouzlili“ svět. Vysvětluje, že mýtický svět minulosti propojoval přírodu s božským záměrem a činy. Přírodní i osobní tragédie, prosperita i rozvoj (agrární či medicínský) byly chápány jako Boží činy. Bůh byl analogicky vnímán jako garant společenského řádu i jeho mocenské struktury (právní, morální i politické). V mýtickém světě byl smysl přítomen v objektech nebo činitelích nezávislých na člověku. Jedinec byl vystaven činitelům (např. duchům) nebo objektům (např. relikviím), jež byly nadány vnitřní kauzální mocí.⁶ Vnímání rozdílu mezi hříchem a nemocí nebo zdravím a svatostí bylo často nejasné a nejednoznačné. Taktáž síla tedy propůjčovala jedinci svatost i fyzické zdraví. Rozhřešení bylo chápáno jako odstranění fyzických i emocionálních problémů. Lateránský a některé další koncily varovaly před užíváním světských léků tam, kde je třeba užívat duchovní léčbu, a nabádaly nemocné, aby se vyhýbali nevěřícím lékařům, např. Židům.⁷ Dnes tyto věci rozlišujeme způsobem, který by byl v roce 1500 po Kr. nemyslitelný. Většina dnešních lidí už nechápe přírodní

5/ Charles Taylor: *A Secular Age*, Cambridge: Belknap Press, 2007, s. 25 (tato pasáž není součástí českého vydání, které některé kapitoly vynechává – pozn. překl.).

6/ Viz též Stanley J. Tambiah: *Magic, Science, Religion, and the Scope of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990; Stephen Wilson: *The Magical Universe: Everyday Magic and Ritual in Pre-Modern Europe*, London: Hambledon & London, 2004.

7/ Charles Taylor: *Secular Age*, s. 39.

jevy jako Boží činy. Struktura společnosti je demokratická a klade důraz na zodpovědnost vedoucích činitelů a dodržování lidských práv. Tento stav je důsledkem bojů s tradičními autoritářskými strukturami. Dnešní člověk hledá smysl ve svém nitru. Události a objekty v nás mohou vyvolávat různorodé reakce založené na předchozích zkušenostech. Náboženské přesvědčení je jednou z mnoha alternativ, které se navzájem ovlivňují a soutěží spolu. Díky tomu patří k současné náboženské zkušenosti pochybnosti i argumentace pro, či naopak proti víře. Podobně jako by dnešní alternativy byly nemyslitelné v 16. století, je těžko představitelné, že by se sekulární západní kultura mohla vrátit ke svým mýtickým kořenům.⁸ To je ve zkratce Taylorovo pojetí sekularismu. Navzdory tomu ale nijak nezmizelo nadšení pro duchovno. Příslušníci generace šedesátých let i jejich potomci uspokojují své osobní spirituální instinkty a zájmy, ovšem neinstitucionálním způsobem. To vše je zcela v souladu s postmoderní reakcí na racionalismus, materialismus a institutionalismus.⁹

V širším kontextu naší sekulární společnosti se zabydlel náboženský pluralismus, jenž je dalším indikátorem, že se duchovní klima nerozplynulo. Při hledání naléhavosti novozákonní teologie v naší kultuře se jedná o potenciálně důležitý navazovací bod. Pluralismus současně podstatně ovlivňuje, jak je teologie formulována a vyjadřována. Pokud má hlas Nového zákona opravdu ve společnosti znít, nesmí se tvářit, že vše zůstalo při starém. Předpoklad, že ostatní náboženství jsou podřadnější, je nepřijatelný.¹⁰ Má-li být komunikace smysluplná, musíme nalézt společný prostor a společné prostředky. Všechny hlasy musí být respektovány, vyslyšeny a chápány jako pokud možno rovnocenné, jinak se nepodaří komunikaci navázat. Neměli bychom znevažovat sekulární společnost a její náboženskou pluralitu a stýskat si po „starých dobrých časech“, v nichž měl být život údajně lepší. Všechny proměny dnešní doby jsou příležitostí k novému promyšlení způsobu, jak číst Nový zákon. Není možné dát do klatby každého nebo vyhlásit *fatwu* nad každým, kdo nesdílí stejné přesvědčení. Dějiny nás učí, že mír ve světě nenastane, pokud nezavládne mír mezi náboženstvími.

8/ Charles Taylor: *Sekulární věk*, s. 25–89.

9/ Znovuoživením spirituality v současné americké kultuře se zabývá např. Wade Clark Roof: *Spiritual Marketplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion*, Princeton: Princeton University Press, 1999.

10/ Inspirativní studii a kritiku křesťanské snahy o dominanci v komparativní religionistice podal Jonathan Z. Smith: *Drudgery Divine: On the Comparison of Early Christianities and the Religions of Late Antiquity*, Chicago: Chicago University Press, 1994.

Dle mého názoru nevede cesta kupředu primárně skrze *teologii*. Navrhují, abychom začali u fenoménu *náboženství*. Chci tím říct, že Písma musíme chápat jako náboženské texty, které používají náboženský jazyk, mýtické narativy a historizující techniky pro náboženské účely, jako jsou legitimizace víry, získávání vlastní identity a utváření náboženské ideologie. Takový pohled nijak nezpochybnuje jejich posvátnost. Je tomu právě naopak. Vnímáme-li Písma jako náboženské texty, lépe identifikujeme jejich kvalitu a účel. Pomůže nám to vyhnout se často problematickému a někdy i nebezpečnému dojmu, že posvátná Písma přesahují všechny formy znalostí, protože obsahují otisk Boží mysli a nejsou plodem lidského myšlení. Příkladem takového druhu nedorozumění mohou být některé podoby evangelikálního křesťanství nebo radikálního islámu. Evangelikálové například knihu Genesis chápou jako vědeckou učebnici geologie, biologie, chemie, antropologie a klimatologie, a proto se snaží vědu křížit s náboženstvím. Jiný přístup nesprávně umísťuje knihu Genesis do rámce blízkovýchodních stvořitelských mýtů a tím ignoruje její primárně náboženskou hodnotu, čímž ji umísťuje toliko do minulosti. Analogický fenomén se objevuje v radikálním islámu, který čte Korán doslovně jako monolitický kulturní manifest. Pro ilustraci bych uvedl, že role žen typická pro sedmé nebo osmé století arabské kultury je v tomto kontextu chápána jako standard i pro dnešní dobu. Potenciálním nebezpečím při využívání posvátných Písem pro nenáboženské účely je, že ztratí svou aktuálnost vlivem změny vnějších okolností. Doslovné vědecké čtení knihy Genesis prohrává svůj souboj s vědou a paradoxně tak text zároveň ztrácí svou náboženskou hodnotu. Na Západě jsme již po nějakou dobu svědky postupného poklesu důvěry v Bibli. Opakuji, že problém spočívá v předčasném přistoupení k teologii bez zodpovědné reflexe, bez zodpovědného studia podstaty náboženství. Takové teologizování je v pokušení se domnívat, že disponuje lékem na uzdravení oboru teologie.

U křesťanského publika samozřejmě žádný jiný posvátný text nemůže být Novému zákonu konkurencí. Spolu s židovskou Biblí a v některých tradicích i s deuterokanonickými knihami tvoří celek křesťanských svatých Písem. Přistupujeme-li k Novému zákonu jako k náboženskému spisu (tedy z perspektivy studia náboženství), lépe pak oceníme jeho teologickou zvěst i jednotící linii. Čteme-li novozákonní spisy společně s jejich židovskými a řecko-římskými vrstevníky, objevíme významné paralely, ba dokonce i výpůjčky. Rodící se křesťanství, zcela unikátní ve svém prohlášení o mesiášství a zmrtvýchvstání Ježíše, se nicméně vyjadřovalo pomocí dobových kulturních představ, zvyků a jazyka doby. Pokud je srovnání rozšířeno ke světu ná-

boženství, opět se nabízejí velmi zajímavé paralely, které vyžadují vysvětlení z hlediska jak sociologického a literárněvědného, tak i teologického. Část zmíněných podobností souvisí spíše se zpracováním nežli s obsahem. Jedná se konkrétně o vznik mýtů, historizující přístup, ritualizaci, sebelegitimizaci nebo posun k ideologii. Je obecně známo, že náboženství používá jazyk, který není možno brát doslovně (byť dané náboženství může mít jiný názor) a který oplývá metaforami a symboly. Díky tomu dokáže vynalézavě vyjádřit smysl, jenž spojuje nebesa se zemí. Pokud přistupujeme k Novému zákonu z tohoto úhlu, vyhneme se nebezpečí příliš zjednodušující doslovnosti a zaměříme se na jeho náboženský význam. Díky němu hrají tyto spisy svou posvátnou roli, která oslovuje napříč kulturami i generacemi a zároveň nám umožňuje otevřeně reagovat na společenský i vědecký vývoj. Je třeba vytrvale hledat odpověď na otázku: „Co to znamená být člověkem?“ Akceptování perspektivy, která reflektuje rozmanité přístupy k textu Nového zákona, nutí církve si položit další dvě základní otázky ke vzniku Nového zákona: Jaký je účel Nového zákona a jak interpretovat Boží poselství novozákonních textů pro naši dobu?

Dovolte mi poslední úvodní poznámku: Obsahem první kapitoly je hledání definice novozákonní teologie. Přesto se domnívám, že hned na počátku je užitečné vymezit i její místo mezi ostatními teologickými disciplínami. Studium teologie se od doby osvícenství dělí na několik částí. Patří mezi ně systematická teologie, filozofická teologie, přirozená teologie, historická teologie, spirituální teologie, morální teologie, praktická teologie, feministická teologie, teologie osvobození, černá teologie nebo biblická teologie. Jistě bychom našli i mnohé další. Teologie Nového zákona, podobně jako teologie Starého zákona, bývala tradičně chápána jako součást biblické teologie. Je pravda, že všechny výše zmíněné disciplíny mají ve svém názvu slovo „teologie“, ale zároveň jsou velmi odlišné, co se týče metod, předpokladů, zaměření i omezení. Ve snaze celou věc zjednodušit by většina současných teologů argumentovala, že nejvíce je označení „teologie“ hodna systematická teologie čili „dogmatika“. Jedná se o zastřešující termín, pod nějž se vejdou i všechny ostatní. Na termínu „systematická“ nesmíme příliš lpět, abychom nepodlehli pokušení vytvářet jakousi rigidní strukturu. Název pouze naznačuje, že smyslem teologie je koherentním a jasným způsobem spojit výsledky bádání jednotlivých teologických disciplín s lidským poznáním z jiných vědeckých oborů. Systematická teologie se zabývá současnými otázkami a problémy, přičemž zůstává zakotvena ve své tradici, ať už římskokatolické, pravoslavné nebo protestantské. Teologie je stálým prostředníkem mezi kulturou

a významem náboženství v dosahu dané společnosti. Pokud teolog vychází z klasického chápání kultury jakožto univerzální a trvalé kategorie, potom je i teologie trvalým jevem, který je součástí probíhajícího diskurzu o své vlastní povaze. Pokud teolog vychází z empirického pohledu na kulturu (tj. kultura jako neustálý proud změn), který je dnes běžný, potom je úkolem teologie zabývat se tímto procesem, změnou a metodou.¹¹ Jinými slovy klade takový přístup důležitou otázku: „Jak nám může teologie pomoci nalézt harmonii mezi kumulujícím se vědeckým poznáním a zjevenou pravdou obsaženou v Písmu a tradici?“

V rámci oboru probíhá diskuze, zda by novozákonní a starozákonní teologie měly být sjednoceny pod zastřešující biblickou teologií. Uznávám, že celý kánon musí být zahrnut do širšího rámce křesťanské teologie a jistě hraje zásadní roli při formování textů o Novém zákoně. Přesto se kloním spíše k názoru G. B. Cairda, který se domnívá, že v poosvícenské době už není možné dosáhnout skutečné odbornosti v bádání o obou částech Písma. Caird neupírá předkritickému čtení Starého zákona optikou zákona Nového jistý teologický přínos, a dokonce je mu líto, že byl určitý jeho rozměr ztracen. Nicméně je přesvědčen, že nesrovnatelně více jsme se za posledních 200 let dozvěděli ze studia Starého zákona jako samostatného celku.¹² Starý zákon zůstane navždy neoddělitelnou součástí křesťanského kánonu, což znamená, že bychom měli přehlížet, co jeho starověcí pisatelé chtěli sdělit svým soudobým posluchačům. Jádrem problému tkví v tom, že když aplikujeme historickou analýzu na Starý zákon stejně, jako analyzujeme Nový, nebude výsledkem myšlenková jednota kánonu. Pokud čteme Starý zákon optikou Nového, obětujeme historickou analýzu a důsledkem pak je pokřesťanštělá forma Starého zákona, který tak ztratí svůj svébytný hlas.¹³

11/ Bernard Lonergan: *Method in Theology*, Toronto: University of Toronto, 1990, xi.

12/ G. B. Caird: *New Testament Theology*, Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 24–25. Alternativní pohled, který nesouhlasí s rozdělováním obou „zákonů“, reprezentuje Brevard S. Childs: *Biblical Theology of the Old and New Testaments: Theological Reflection on the Christian Bible*, Minneapolis: Fortress Press, 1992.

13/ K další diskuzi ohledně tématu viz Scott J. Hafemann (ed.): *Biblical Theology: Retrospect and Prospect*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2002; John Barton: *Biblical Theology: An Old Testament Perspective*, in: Christopher Rowland – Christopher Tuckett (ed.): *The Nature of New Testament Theology*, Oxford: Blackwell, 2006, s. 18–30; Mogens Müller: Neutestamentliche Theologie als Biblische Theologie: Einige grundsätzliche Überlegungen, *New Testament Studies* 43, 1997, s. 457–490. Snahu sjednotit Starý i Nový zákon reprezentuje Francis Watson: *Text and Truth: Redefining Biblical Theology*, Edinburgh: T & T Clark, 1997.

**TEORETICKÝ ZÁKLAD
NOVOZÁKONNÍ TEOLOGIE**

